

A. Coomaraswamy

**EASTERN WISDOM AND WESTERN KNOWLEDGE /
TRANSLATION FROM ENGLISH, INTRODUCTORY ARTICLE
AND COMMENTARIES BY YU. ZAVHORODNII**

Yu. Zavhorodnii

DSc (Philosophy), Senior Fellow
G. Skovoroda Institute of Philosophy, NAS of Ukraine
4, Tryokhsviatytska Str., Kyiv, 01001, Ukraine
yuzavhorodnii@gmail.com

This publication presents the Ukrainian translation of the article “Eastern Wisdom and Western Knowledge” (1943) written by well-known researcher of Indian thought, metaphysician, historian of Indian art, traditionalist thinker Ananda Kentish Muthu Coomaraswamy (1877–1947).

In this article, published in an academic journal “Isis”, A. Coomaraswamy appears as not only a bright exponent of the ideas of traditionalism, but also an ardent supporter and even a follower of René Guénon. It contains a lot of significant, rich content and little-known materials and facts, in particular, we learn about the lifetime publications of fragments of Guénon’s works in India as well as about the reactions of Roman Catholics to Guénon’s works in the late 1930s and early 1940s.

The translation of Ananda Coomaraswamy’s article “Eastern Wisdom and Western Knowledge” into the Ukrainian language has been carried out for the first time. Thus, acquaintance with Coomaraswamy’s works in Ukraine will be continued.

Keywords: Ananda Coomaraswamy, René Guénon, West, metaphysics, modern, East, “East and West”

A. Кумарасвами

**СХІДНА МУДРІСТЬ І ЗАХІДНЕ ЗНАННЯ / ПЕРЕКЛАД З АНГЛІЙСЬКОЇ,
ВСТУПНА СТАТТЯ ТА ПРИМІТКИ Ю. Ю. ЗАВГОРОДНЬОГО**

**Ананда Кумарасвами відверто про Рене Генона, Схід і сучасність
(із позиції традиціоналізму)¹**

*Присвячується пам’яті
Ярослава Спічека (1996–2020)²*

Історія традиціоналізму (інтегрального, філософського традиціоналізму) вивчена недостатньо і містить чимало важливих нез’ясованих питань. З певною умовністю їх можна об’єднати у дві окремі смислові групи дослідницьких пошуків: зовнішню і внутрішню. Перша з них відображає різні зовнішні впливи на традиціоналістичну думку і традиціоналістичний рух. Серед найважливіших сегментів таких впливів, на нашу думку, – східні цивілізації (від Близького Сходу до Далекого), індіанці Північної Америки, а також академічні спільноти, політичні, християнські, мистецькі й езотеричні кола Заходу, тобто Європи та Північної Америки. Усі ці складники для традиціоналізму були і залишаються вкрай важливими. Ми можемо навіть припустити, що без більшості з них традиціоналізм як проєкт був би неможливий. Друга смислова група покликана зосередити увагу дослідника на відтворенні максимально повної історії традиціоналізму, від його витоків до наших днів, із наголосом на можливих впливах, які здійснювалися вже традиціоналістами і які були спрямовані за межі традиціоналістичного руху, а також на впливах/взаємовпливах між різними

© 2020 Yu. Zavhorodnii; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

представниками традиціоналізму. В основі пошуку відповідей на питання як зовнішньої, так і внутрішньої смислових груп лежать тексти традиціоналістичних авторів.

Стаття “Східна мудрість і західне знання” авторитетного дослідника індійської думки, метафізика, мистецтвознавця, мислителя-традиціоналіста Ананди Кумарасвами (1877–1947) – гарний приклад того, як один текст відкриває завісу над питаннями обох виділених нами смислових груп та дає підставу подальшим дослідницьким пошукам. Перед тим як їх стисло окреслити, зауважимо, що у відомій нам дослідницькій літературі, присвяченій як традиціоналізму загалом, так і А. Кумарасвами зокрема, стаття “Східна мудрість і західне знання”, хоча й перевидавалася [Сoomaraswamy 2004a], зазвичай або не згадується взагалі, або згадується побіжно [див.: Stunkel 1973; Nasr 1989; Quinn 1997; Rain 2003; Sedgwick 2004; Коротчикова 2016].

Якщо говорити про перевидані роботи А. Кумарасвами, включаючи статтю “Східна мудрість і західне знання”, то в більшості відомих нам видань їх друкують без відповідних перекладацьких (дослідницьких) приміток або з їхньою мінімальною кількістю [див.: Сoomaraswamy 1977; Сoomaraswamy 2004b; Кумарасвами 2016; Кумарасвами 2010; 2015; 2017]. Приємним винятком є публікації статей Кумарасвами в альманасі “Волшебная гора”, які містять примітки перекладача [напр.: Кумарасвами 2006].

“Східна мудрість і західне знання” належить до останніх публікацій А. Кумарасвами. Тобто стаття написана вже всесвітньо відомим академічним фахівцем-енциклопедистом, блискучим знавцем багатьох мов, якому властиві не тільки власні політичні переконання, а й, що найголовніше, зрілий світогляд і серйозно обґрунтована власна філософська позиція. Остання була ним повною мірою артикульована після приєднання до традиціоналістичного руху. І вже на початку 1940-х років Кумарасвами стає ключовою постаттю езотеричної школи. Судячи з набутих ним результатів, академічна й езотерична, ці, здавалося б, суперечливі і протилежні сфери його зацікавлень, не вступаючи між собою в конфлікт, вдало взаємодоповнювали одна одну.

А проте “Східна мудрість і західне знання” не зовсім типова для А. Кумарасвами стаття, оскільки вона присвячується безпосередньому викладу (чи навіть обстоюванню) ідей Рене Генона (1886–1951), іншої ключової постаті традиціоналізму, його засновника й ідейного натхненника. Думки Генона, який на час виходу статті був живий і мешкав у Єгипті, автор перемережує цитатами з багатьох тогочасних видань. Те, що симпатії Кумарасвами на боці мислителя-езотерика, добре помітно упродовж усього тексту. Вони навіть закріплені композиційно, оскільки стаття розпочинається і завершується абзацами, у яких не тільки схвально згадується ім’я Генона, а й наводяться назви його робіт або цитати. Проте чи не найкрасномовнішим свідченням такого ставлення є останні слова статті, її своєрідний підсумок. Вони містять надзвичайно високу і промовисту оцінку Генона, якого Кумарасвами називає “видатним живим представником” традиційної мудрості [Сoomaraswamy 1943, 363]. Таке *закільцювання* статті навколо головного авторського посилу нагадує специфіку ведійських текстів, властиву їм рекурентну тему, яка виявляє себе в різний спосіб. Оскільки однією з центральних тем у дослідженнях А. Кумарасвами було ведійське минуле, набуті ним знання могли свідомо або несвідомо виявлятися під час написання власних текстів. Публікуючи “Східну мудрість і західні знання”, її автор ішов не тільки на відкриту демонстрацію в академічному середовищі своєї прихильності до традиціоналізму, а й на беззастережне визнання авторитету Генона. Це був сміливий крок, і далеко не кожен з академічних дослідників, прихильників того чи іншого езотеричного вчення, може публічно про це заявити. Не виключено, що така традиціоналістична відвертість А. Кумарасвами змусила

видавця його статті зробити відповідну примітку на початку публікації і зауважити, що її автор – “провідний філософ-містик цієї країни”, тобто США [Сoomaraswamy 1943, 359].

Очевидно, такий невластивий представникам академічної спільноти крок Кумарасвами був чимось зумовлений, але чим? Точної відповіді в нас немає, але є деякі припущення. Наприклад, свою публікацію Кумарасвами міг присвятити певній важливій події або круглій даті свого знайомства з традиціоналізмом чи з творчістю Р. Генона. Можливо, у такий спосіб він відреагував на безумство Другої світової війни, яке висіло в повітрі? На той час вже відбулося бомбардування Перл-Харбора, і США, де тривалий час працював Кумарасвами, вступили у війну; у далекій, але не чужій для нього Бенгалії сотні тисяч індійців вмирили з голоду. У ті роки абсурдність західної цивілізації виявилася з новою силою. Також відомо, що в останні роки свого життя А. Кумарасвами збирався полишити академічну кар’єру, щоб, вирушити до Індії, стати мандрівним ченцем [Сoomaraswamy 2004b, б]. Тож світські пута тримали його вже не так міцно, і він міг собі дозволити ризикувати репутацією.

Отже, тоді як Р. Генон обстоював і поширював ідеї традиціоналізму в неакадемічному середовищі, А. Кумарасвами міг це робити в академічних колах. Ця стаття – яскравий тому приклад.

Незважаючи на те що “Східна мудрість і західне знання” – це невеликий текст, він досить змістовний та інформативний і спрямовує увагу читача в кілька смислових площин.

Насамперед ми розширюємо наше уявлення про коло читання Кумарасвами. Приріст імен і назв робіт відбувається за рахунок сучасних йому індологів, економістів, богословів, письменників і діячів мистецтва (наприклад, Б. Гайман, В. Шерінг, Ю. Бок(е), Е. Гілл). При цьому цитати він підбирає так, що часто-густо створюється враження, ніби їхні автори якщо й не безпосередні прихильники традиціоналістичних ідей, то принаймні їхні стихійні симпатичники (наприклад, Ла Піана, С. Радгакришнан, А. Вайтхед). Посилання на Платона, Якоба Беме, Майстера Екхарта, а також на давньоіндійські сакральні тексти – важливий складник не тільки “Східної мудрості і західних знань”, а й багатьох інших його робіт. Окремий шар у статті становлять парафрази Святого Письма (див. примітки). На несприйняття та критику традиціоналізму Кумарасвами також звертає увагу, але побіжно.

Як ми зауважували раніше, центральне місце у “Східній мудрості і західних знаннях” посідає постать Генона і висловлені ним у різних роботах ідеї. Проте очевидно, що у фокусі уваги Кумарасвами перебуває твір Генона “Схід і Захід”, бо саме його він цитує в більшості випадків. Інколи навіть здається, що Кумарасвами написав своєрідну рецензію на цю роботу французького езотерика. Зміст статті не залишає в читача жодних сумнівів, що симпатії А. Кумарасвами на боці Р. Генона і споконвічної, примордіальної Традиції, яка так чи інакше ще зберігається на Сході (очевидно, передусім в Індії). Якщо сучасний Захід зорієнтований на профанні, тобто емпіричні й історично обумовлені, знання, то Схід ще продовжує орієнтуватися на споконвічну мудрість, витоки якої перебувають за межами світу людини. Водночас стаття містить важливі і маловідомі факти про сприйняття ідей Генона європейськими академічними дослідниками (Б. Гайман) та католицькими авторами (В. Шерінг), а також про прижиттєву публікацію його творів в Індії (“Triveni” та “Viśvabharatī Quarterly”).

Запропонований переклад продовжує знайомство україномовного читача з досі маловідомою йому інтелектуальною спадщиною Ананди Кумарасвами. Дуже ймовірно, що переклад розвідки “Танець Шиви” А. Кумарасвами, зроблений у 2016 році Олександром Артамоновим [Кумарасвами 2016], і переклад двох листів А. Кумарасвами до Р. Генона, підготовлений на початку 2020 року Ярославом Спічком [Спічек

2020], – це перші поодинокі україномовні публікації творів ученого, постать якого в англomовному світі викликає жваве зацікавлення вже майже століття.

З огляду на те, що навіть обізнаний із традиціоналістичною літературою читач може зустріти в тексті А. Кумарасвами маловідомі, але важливі для кращого розуміння власні назви, переклад супроводжується відповідними примітками. Особлива увага в них приділяється посиланням Кумарасвами, які він наводить у статті. Вони не тільки подаються повністю, а й за потреби і за можливості уточнюються та перекладаються.

Назви робіт Р. Генона, які згадує А. Кумарасвами, нами перекладено, також збережено їхні оригінальні англійські або французькі назви. Більшість цих робіт у примітках не коментуються.

Зміст посилань А. Кумарасвами в статті залишається без змін; скорочення, різночитання (одруки) коментуються в примітках; назви творів і періодичних видань скрізь по тексту статті взяті в лапки. У перекладі збережені діакритика при передачі санскритських слів, курсив автора й оригінальне написання латинських і давньогрецьких слів. Цитати, які зустрічаються в статті, в окремих випадках звірялися з оригіналом. У поодиноких випадках замість деяких довгих речень А. Кумарасвами були запропоновані більш короткі.

Перекладено за виданням: Coomaraswamy A. K. *Eastern Wisdom and Western Knowledge* // *Isis*. – Spring, 1943. – Vol. 34. – No. 4. – P. 359–363.

ЛІТЕРАТУРА

Коротчикова П. В. **Ананда К. Кумарасвами (1877–1947) как историк и теоретик искусства**. Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения. Специальность 17.00.04 – Изобразительное и декоративно-прикладное искусство и архитектура. Москва, 2016.

Кумарасвами А. Веданта и западная традиция / Пер. с англ. и прим. Г. Бутузова // **Волшебная Гора: Традиция, Культура, Религия**. № XII. Москва, 2006.

Кумарасвами А. К. **Восток и Запад. Религия, мифология, символика, искусство** / Пер. с англ. М. В. Маковчик. Москва, 2015.

Кумарасвами А. К. **Время и вечность** / Пер. с англ. и пред. А. А. Артамонова. Санкт-Петербург, 2017.

Кумарасвами А., Нобель М. **Мифы буддизма и индуизма** / Пер. с англ. Т. Е. Любовской. Москва, 2010.

Кумарасвами А. К. Танец Шиви / Пер. з англ. О. Артамонов // **Апокриф**, 2016, № 3 (5). URL: <http://apokrif93.com/apokrif/z-ukr05.pdf> (дата звернення 1.10.2020).

Спічек Я. Два листа Ананди Кумарасвами до Рене Генона // **Пломінь**. 13.02.2020. URL: <https://plomin.club/two-letters-coomaraswamy-to-guenon/> (дата звернення 1.10.2020).

Coomaraswamy. **Volume 2: Selected Papers. Metaphysics** / Ed. by R. Lipsy. Princeton, 1977.

Coomaraswamy A. K. *Eastern Wisdom and Western Knowledge* // *Isis*. Vol. 34. No. 4. 1943.

Coomaraswamy A. K. *Eastern Wisdom and Western Knowledge* // Coomaraswamy A. K. **The Essential Ananda K. Coomaraswamy** / Ed. by Rama P. Coomaraswamy. Foreword by Arvind Sharma. Prologue by Marco Pallis. Bloomington, 2004a.

Coomaraswamy A. K. **The Essential Ananda K. Coomaraswamy** / Ed. by Rama P. Coomaraswamy. Foreword by Arvind Sharma. Prologue by Marco Pallis. Bloomington, 2004b.

Coomaraswamy A. K. **Wschodnia mądrość i Zachodnia wiedza**. URL: <https://tradycjonalizm.net/anandacoomaraswamy/zrodla/wschodnia-madrosic-i-zachodnia-wiedza> (дата звернення 1.10.2020).

Coomaraswamy R. P. Introduction // **The Essential Ananda K. Coomaraswamy** / Ed. by Rama P. Coomaraswamy. Foreword by Arvind Sharma. Prologue by Marco Pallis. Bloomington, 2004.

Nasr S. H. **Knowledge and the Sacred**. Albany, 1989.

Quinn W. W. **The Only Tradition**. Albany, 1997.

Rain D. Common Universes of Discourse: A Dialogue Between Sartre and Coomaraswamy on Knowledge and Disciplines // **Paideusis – Journal for Interdisciplinary and Cross-Cultural Studies**. Vol. 3. 2003. URL: <http://smu-facweb.smu.ca/~paideusis/volume3-4/n3dr.pdf> (дата звернення 1.10.2020).

Sedgwick M. **Against the Modern World. Traditionalism and the Secret Intellectual History of the Twentieth Century**. Oxford – New-York, 2004.

Stunkel K. R. The Meeting of East and West in Coomaraswamy and Radhakrishnan // **Philosophy East and West**. Vol. 23. No. 4. October 1973.

REFERENCES

Korotchikova P. V. (2016), *Ananda K. Kumarasvami (1877–1947) kak istorik i teoretik iskusstva, The Dissertation on Competition of a Scientific Degree of the Candidate of Art History*, Specialty 17.00.04, Fine and Decorative Arts and Architecture, Moscow. (In Russian).

Kumarasvami A. (2006), “Vedanta i zapadnaya traditsiya, Transl. from English and the Notes by G. Butuzov”, in *Volshebnaya Gora: Traditsiya, Kul'tura, Religiya*, No. XII, pp. 179–202, Moscow. (In Russian).

Kumarasvami A. K. (2015), *Vostok i Zapad. Religiya, mifologiya, simbolika, iskusstvo*, Transl. from English by M. V. Makovchik, Belovod'ye, Moscow. (In Russian).

Kumarasvami A. K. (2017), *Vremya i vechnost'*, Transl. from English and preface by A. Artamonov, Russkiy Mir”, Saint Petersburg. (In Russian).

Kumarasvami A. and Nobel' M. (2010), *Mify buddizma i induizma*, Transl. from English by T. E. Lyubovskaya, Tsentrpoligraf, Moscow. (In Russian).

Kumarasvami A. K. (2016), “Tanets' Shyvy, Transl. from English by A. Artamonov”, in *Apokryf*, No. 3 (5), available at: <http://apokrif93.com/apokrif/z-ukr05.pdf> (accessed October 1, 2020). (In Ukrainian).

Spichek Ya. (2020), “Dva lysta Anandy Kumarasvami do Rene Genona”, in *Plomin'*, February 13, available at: <https://plomin.club/two-letters-coomaraswamy-to-guenon/> (accessed October 1, 2020). (In Ukrainian).

Coomaraswamy (1977), *Volume 2: Selected Papers, Metaphysics*, Ed. by R. Lipsy, Princeton University Press, Princeton.

Coomaraswamy A. K. (1943), “Eastern Wisdom and Western Knowledge”, *Isis*, Spring, Vol. 34. No. 4, pp. 359–363.

Coomaraswamy A. K. (2004a), “Eastern Wisdom and Western Knowledge”, in Coomaraswamy A. K., *The Essential Ananda K. Coomaraswamy*, Ed. by Rama P. Coomaraswamy, Foreword by Arvind Sharma, Prologue by Marco Pallis, World Wisdom, Bloomington, pp. 87–96.

Coomaraswamy A. K. (2004b), *The Essential Ananda K. Coomaraswamy*, Ed. by Rama P. Coomaraswamy, Foreword by Arvind Sharma, Prologue by Marco Pallis, World Wisdom, Bloomington.

Coomaraswamy A. K., “Wschodnia mądrość i Zachodnia wiedza”, available at: <https://tradycjonalizm.net/anandacoomaraswamy/zrodla/wschodnia-madros-i-zachodnia-wiedza> (accessed October 1, 2020).

Coomaraswamy R. P. (2004), “Introduction”, in *The Essential Ananda K. Coomaraswamy*, Ed. by Rama P. Coomaraswamy, Foreword by Arvind Sharma, Prologue by Marco Pallis, World Wisdom, Bloomington, pp. 1–6.

Nasr S. H. (1989), *Knowledge and the Sacred*, SUNY Press, Albany.

Quinn W. W. (1997), *The Only Tradition*, State University of New York Press, Albany.

Rain D. (2003), “Common Universes of Discourse: A Dialogue Between Sartre and Coomaraswamy on Knowledge and Disciplines”, in *Paideusis – Journal for Interdisciplinary and Cross-Cultural Studies*, Vol. 3, pp. 1–18, available at: <http://smu-facweb.smu.ca/~paideusis/volume3-4/n3dr.pdf> (accessed October 1, 2020).

Sedgwick M. (2004), *Against the Modern World. Traditionalism and the Secret Intellectual History of the Twentieth Century*, Oxford University Press, New York.

Stunkel K. R. (1973), “The Meeting of East and West in Coomaraswamy and Radhakrishnan”, in *Philosophy East and West*, October, Vol. 23. No. 4, pp. 517–524.

А. Кумарасвами

СХІДНА МУДРІСТЬ І ЗАХІДНЕ ЗНАННЯ*³

“Схід і Захід” (*“East and West”*) та “Криза сучасного світу” (*“The Crisis of the Modern World”*) стали першими перекладами із запланованої англомовної серії творів Рене Генона, раніше виданих французькою⁴. Винятком є “Людина та її становлення” (*“Man and his Becoming”*), яка з’явилася завдяки іншому видавництву (London: Rider, 1928)⁵. Месьє Рене Генон не “орієнталіст”, а той, кого індуїсти називають “гуру”⁶. Раніше він мешкав у Парижі, але вже багато років живе в мусульманському оточенні в Єгипті⁷. У 1921 році в Парижі з’явився його “Загальний вступ у вивчення індуїстських доктрин” (*“Introduction générale à l’étude des doctrines hindoues”*, друге видання – у 1932 році)⁸. У двох великих і досить нудних, але жодним чином не зайвих роботах, що були вступом до подальшого викладу базових положень традиційної філософії, яку ще інколи називають *філософією перенніс*⁹ (а також *універсальною*, оскільки вона є спільною спадщиною всього людства без винятків), Генон усунув будь-які можливі непорозуміння. Це були роботи: “Облуда спиритуалізму” (*“L’Erreur spirite”*, для якої за епіграф може правити такий рядок із Бгагавадгіти¹⁰: “XVII. 4. Люди темряви¹¹ – це ті, хто вклоняється померлим і сонмищу духів”), яка вийшла в Парижі в 1923 році та була перевидана в 1930 році, і “Теософізм, історія однієї псевдорелігії” (*“Le Theosophisme, histoire d’une pseudo-religion”*), яка вийшла в Парижі в 1921 році і була перевидана в 1930 році. Далі були “Людина та її становлення згідно з ведантою” (*“L’Homme et son devenir selon le Vedanta”*) й “Езотеризм Данте” (*“L’Esotérisme de Dante”*) (обидві в Парижі в 1925 році), “Цар світу” (*“Le roi du monde”*, Париж, 1927), “Святий Бернард” (*“St. Bernard”*, Марсель, 1929), “Схід і Захід” (*“Orient et Occident”*) та “Духовне володарювання і світська влада” (*“Autorité spirituelle et pouvoir temporel”*) (обидві в Парижі в 1930 році), “Символізм хреста” (*“Le symbolisme de la croix”*, Париж, 1931), “Множинні стани буття” (*“Les états multiples de l’être”*, Париж, 1932) і “Східна метафізика” (*“La métaphysique orientale”*, Париж, 1932; це лекція, прочитана в Сорбонні в 1925 році). Водночас із-під пера Генона виходили важливі статті, які щомісяця друкувались в унікальному з багатьох поглядів журналі *“La Voile d’Isis”*¹², який пізніше називатиметься *“Études Traditionelles”*¹³. Про його долю, починаючи з п’ятого травневого номера (44-й том) 1940 року, нам нічого невідомо¹⁴. Журнал присвячувався “споконвічній і єдиній Традиції, яка виявляє себе як через догми і ритуали ортодоксальних релігій, так і через універсальну мову символів ініціації”. Зі статей, що з’являлися в інших виданнях, заслуговує на увагу “Ісламський езотеризм” (*“L’Esotérisme Islamique”*), надрукований у журналі *“Cahiers du Sud”* у 1935 році (22-й рік від заснування)¹⁵. Уривки з творів Генона з деякими коментарями друкувались у *“Triveni”* (1935)¹⁶ та у *“Viśvabharatī Quarterly”* (1935, 1938)¹⁷. Тісно пов’язана з творами Генона робота Л. де Гаїгнерона (L. de Gaigneron) “Назустріч забороненим знанням” (*“Vers la connaissance interdite”*, Paris, 1935)¹⁸. Вона написана у формі дискусії між Atman (Spiritus)¹⁹, Mentalié (розум, у сучасному, не платонівському розумінні) і католицьким абатом. “Заборонене знання” – це той гнозис, який однаково відкидають, хоча й з дуже різних причин, і сучасна церква, і раціоналісти. Перша – оскільки не може змиритися з думкою, згідно з якою християнство є лише однією з наявних ортодоксальних релігій; останні – тому що, як зауважив відомий орієнталіст (професор А. Б. Кіт)²⁰, “таке знання, оскільки вони не є емпіричними,

* Зауважимо, що зараз роботи Р. Генона почали перекладати англійською мовою і вже вийшло два томи його творів (London: Luzac, 1941–1942). Автор цього нарису глибоко розуміється як у західному, так і в східному знанні. Окрім того, він – провідний філософ-містик цієї країни, який краще за всіх може дослідити погляди Генона зсередини. Редактор журналу “Isis” і більшість його читачів не поділяють висловлені погляди, але вітають їхнє авторитетне і доброзичливе пояснення (G. S.).

для нас безглузді, і їх не варто називати знаннями” (*“Aitareya Āraṇyaka”*. Oxford, 1909, p. 42)²¹, тобто перед нами майже класичне визнання обмеженості “наукової” позиції.

Французька Р. Генона, яка одночасно і точна, і прозора, неодмінно втрачає під час перекладу. Запропонована ним проблематика, безперечно викликає глибоке зацікавлення, принаймні в читачів, яких хвилює те, що Платон називає насправді серйозними речами (*“Laws”* 803 B, C; *“Philebus”* 58 A; *“Republic”* 521 C, D; *“Timaeus”* 47 B, etc.)²². А проте вона нерідко відштовхує або навіть шокує; частково з причин вже викладених, а частково з причин, наведених, як це не парадоксально, автором рецензії на переклад Блекні (Blakney) “Майстера Екхарта”²³, надрукованої в “Бюлетені Гарвардської богословської школи” (*“Harvard Divinity School Bulletin”*, XXXIX, 1942, p. 107)²⁴, де стверджується, що “в часи, у які вірять в особистість і персоналізм, безособовість містицизму спантеличує; і в часи, у які люди намагаються поліпшити своє розуміння історії, байдужість містиків до подій бентежить”. Що ж до історії, то цитата Генона “той, хто не може вийти за межі часової послідовності, щоб побачити всі речі одночасно, не має й найменшого уявлення про метафізичний порядок” (“Східна метафізика”; *“La métaphysique orientale”*, p. 17) доречно доповнює твердження Якоба Беме²⁵ про те, що “історичні події, які колись відбувалися”, є “лише (зовнішньою) формою християнства” (*“Sig. Rerum”*, XV. 24)²⁶. Для індусів події Ригведи²⁷, залишаючись недатованими, досі зберігають свою актуальність, ліли Кришни (Kṛṣṇa Līlā)²⁸ для них “не історичні події”, а довіра християнства до нібито історичних “фактів” видається його найбільшою слабкістю. У доксографії²⁹ історія літератури не дуже цінується, саме тому так багато ортодоксальних індусів, яких цікавить не те, у “що люди вірять”, а істина, вважають західну вченість “злодіянням”. Ще однією складністю є безкомпромісність мови Генона: «Західна цивілізація – це аномалія, щоб не сказати “чудовисько”». З цього приводу рецензентка (Betty Heimann in *BSOAS*, X, 1942, p. 1048)³⁰ зауважує, що “такі радикальні висловлювання не поділяють навіть критики західних досягнень”³¹. Я міг би подумати, що тепер, коли ми бачимо наслідки розвитку західної цивілізації на власні очі, слушність цього твердження вже визнав, мабуть, кожен неупереджений європеєць. Принаймні професор Ла Піана³² зазначає: “Те, що ми називаємо нашою цивілізацією, не що інше, як вбивча машина без совісті та жодних ідеалів” (*“Harvard Divinity School Bulletin”*, XXVII. 27)³³, і тут доречно було б додати, що вбиває вона не тільки інших, а й саму себе. Можна легко навести безліч інших критичних зауважень подібного роду. Сер С. Радгакришнан³⁴, наприклад, пише: “...якщо цивілізація залишатиметься на наявних засадах, то її не варто й захищати” (*“Eastern Religions and Western Thought”*, 257)³⁵. І це важко заперечити. Не менш переконливо висловлюється професор А. Н. Вайтхед³⁶: “Від цивілізації залишилось тільки шоу, у якому немає нічого справжнього” (*“Adventures of Ideas”*, 1933, p. 358)³⁷.

У будь-якому разі, якщо ми взагалі читаємо роботи Генона, то, очевидно, вже подолали стереотипний погляд, згідно з яким люди так довго і самовдоволено уявляли, що двадцяте століття стане кульмінацією безперервного прогресу людства, і, мабуть, ми щонайменше готові запитати самих себе, чи не занепадало людство “від кам’яного віку і дотепер”, як сказав мені якось один із найосвіченіших чоловіків США³⁸. Врятує нас зовсім не “наука”, оскільки “володіння усілякими знаннями без знання того, що є найкращим, у рідких випадках допоможе, частіше ж шкодитиме своєму власнику” (Plato, *“Alcibiades”*, II. 144 D)³⁹. “Ми зобов’язані визнати, що наша європейська культура – це культура лише розуму і почуттів” (Worrington, *“Form in Gothic”*, p. 75)⁴⁰; “продажність науки може призвести до світової катастрофи” (Leroy Waterman, *JAOS*, LVIII. 410)⁴¹; “наша гідність і наші інтереси вимагають, щоб ми були керманичами технічного і наукового прогресу, а не його жертвами” (Rt. Hon. Herbert Morrison in the British Association Report, *“Science and World*

Order”, January 1942, p. 33)⁴²; “мало хто буде заперечувати, що двадцяте століття досі приносило нам гірке розчарування” (Professor J. M. Mecklin in “*Passing of the Saint*”, p. 197)⁴³. “Наразі ми опинилися на порозі повного банкрутства у всіх сферах життя” (Lionel Giles in “*Luzac’s Oriental List*”)⁴⁴. Ерік Гілл⁴⁵ говорить про “жахливу нелюдність” індустріалізму і не вважає сучасний шлях життя “ні людським, ні нормальним, ні християнським <...> Саме наш спосіб мислення є дивним і неприродним” (“*Autobiography*”, p. 145, 174, 279)⁴⁶. Тож наше розчарування, мабуть, і є самою найобнадійливішою ознакою часу. Наголос на цих аспектах ми зробили тому, що Генон звертається тільки до тих, у кого є подібне розчарування, а не до тих, хто досі вірить у прогрес; тим, хто всім вдоволений, усе, про що він говорить, здаватиметься абсурдним.

Реакція римо-католиків на Генона доволі показова⁴⁷. Зокрема, один із них зауважує, що Генон – це “серйозний метафізик”, переконаний в істинності того, що викладає, який прагне показати єдність східної і схоластичної традицій та зазначає, що “в цих питаннях віра і розуміння мають йти пліч-о-пліч” (Walter Shewring in “*the Weekly Review*”, January 1939)⁴⁸. *Crede ut intelligas*⁴⁹ – це порада, до якої варто було б дослухатися сучасним ученим, бо, мабуть, ми все ще не зрозуміли Схід саме тому, що не вірили. Ось як щойно згаданий Вальтер Шерінг пише про роботу “Схід і Захід”⁵⁰: “Рене Генон – один із небагатьох сучасних письменників, чії твори справедливо важливі <...> він виступає за першість чистої метафізики над усіма іншими формами знання і позиціонує себе представником традиційної думки, переважно східної, яку поділяли в Середні віки і західні схоласти <...> цілком очевидно, що Генон не поділяє ортодоксально-християнську позицію, проте багато або навіть більшість його тез насправді краще узгоджуються з автентичною томістською доктриною, ніж велика кількість думок благочестивих, але погано навчених християн” (“*Weekly Review*”, August 28, 1941). Ми маємо добре пам’ятати, що “властивими і ймовірними доказами”, запозиченими в “язичницьких” філософів⁵¹, не нехтував навіть св. Тома Аквінський⁵².

З другого боку, Джеральд Венн⁵³ робить помилку, яка відображається в назві його огляду “Орієнталізм Рене Генона” (in “*the New English Weekly*”, September 1941)⁵⁴, оскільки мова йде не про ще один “-ізм” або протиставлення сторін світу, а про антитезу “сучасний емпіризм – традиційна теорія”. Венн захищає автентичне християнство, у якому і Генон вбачає майже єдину можливість порятунку для Заходу; єдину – і не тому, що немає іншої істини, а тому, що менталітет Заходу пристосувався до релігії такого роду і саме її потребує. Якщо ж християнство зазнає невдачі, то це тільки тому, що його інтелектуальні аспекти замулені й воно стає радше етичним кодексом, ніж ученням, з якого все інше може і має походити. Навряд чи сучасні пересічні віряни, які очікують не на вчення, а тільки на те, що їм скажуть, як себе поводити, зможуть зрозуміти думку бодай із двох речень із будь-якої проповіді Майстера Екхарта. Якщо Генон прагне повернути Захід до східної метафізики, то це не тому, що вона східна, а тому, що вона є метафізикою. Якщо б “східна” метафізика відрізнялась від “західної” метафізики (як істинна філософія відрізняється від того, що так часто називають філософією в наших сучасних університетах), то або перша, або друга метафізикою не була б. У своєму відчайдушному прагненні жити хлібом єдиним Захід відвернувся саме від метафізики⁵⁵. Ця спроба призвела до того, що зараз перед нами самі лише содомські яблука⁵⁶. Генон закликає повернутися на Схід не для того, щоб орієнталізувати Захід, а для того, щоб повернути Заходу цінності, що були жахливо спотворені, і свідомість, яка була йому властива біля самих витоків його життя. Він закликає повернутися на Схід тому, що ця метафізика ще й досі продовжує впливати на східні суспільства тією мірою, якою вони не були зіпсовані згубним дотиком західної чи, точніше, сучасної (*modern*) цивілізації (оскільки Схід протиставляється не Заходу як такому, а “тим шляхам, якими

решта усього людства слухняно йде”, тим постренесансним шляхам, які й привели нас до теперішньої тупикової ситуації). Він зовсім не має на увазі (і робить це вкрай зрозуміло), що європейці мають стати індусами чи буддистами⁵⁷. Він радше спонукає тих, кого вивчення “Біблії як літератури” або Данте⁵⁸ “як поета” нікуди не приводить, перевірити для себе як християнство, так і Платона (“цього великого священника”, як називав його Майстер Екхарт). Я часто дивуюсь тому, що люди не сприймають “Апологію”⁵⁹ або сьому частину “Республіки”⁶⁰. Думаю, це через те, що вони не почують, навіть якщо “хто й із мертвих воскресне”⁶¹.

Робота “Схід і Захід” торкається не тільки теоретичних (ми маємо нагадати сучасному читачеві, що з погляду традиційної філософії “теоретичний” – це не що інше, як зневажливий термін), а й невідкладних практичних проблем. Зокрема, Перл Бак⁶² запитує: “Навіщо в наші дні ми надаємо забобонам такого великого значення?” Відповідь мені видається дуже простою. Транспортні засоби та інші обставини по-справжньому наблизили колись недосяжні одна для одної частини світу. До такої близькості народи ні ментально, ні духовно готові не були <...> Не треба думати, що так триватиме і далі. Можливо, якщо перекладачі будуть належно виконувати свою роботу, ми побачимо, що через одне або два покоління, а то й раніше неприязнь та упередження можуть зникнути, але тільки якщо заради збереження щораз більшої близькості, до якої нас змушує війна, народи вживатимуть негайних і рішучих заходів” (“Asia”, March 1942, курсив мій)⁶³. Якщо ж це таки станеться, Захід має відмовитися від свого “шаленого прозелітизму”, як висловився Генон. Це висловлювання потрібно вживати не тільки щодо часто-густо сумної діяльності християнських місіонерів, а й щодо всіх агентів сучасної “цивілізації” і всіх “просвітників”, які вважають, що вони можуть більше навчати, ніж навчатися в тих, кого вони часто називають “нерозвинутими” або “непрогресивними” народами; щодо всіх, кому не спадає на думку, що, можливо, хтось не хоче і не потребує “прогресу”, бо вже дійшов до стану рівноваги, який забезпечує досягнення найвищих, на його думку, життєвих цілей. Найнебезпечніших виявів шалений прозелітизм набуває тоді, коли він декларує добру волю і найкращі прагнення. Тільки цього року віцепрезидент Воллес⁶⁴ сказав, що «старіші нації** матимуть привілей допомогти молодшим націям стати на шлях індустріалізації <...> Коли народні маси навчатися читати і писати та стануть продуктивними механіками [яких Платон називає βάρβαροι, Аристотель – “живими знаряддями”, а ми – “найманими рабами” або “руками”!], їхній рівень життя зросте вдвічі або навіть утричі». Багатьом усе це може лише нагадати байку про лисицю, яка втратила свій хвіст і переконала інших лисиць, щоб і ті повідрізали свої хвости. Можливо, індустріалізація Сходу є неминучою, але не будемо називати благословенням те, що народ буде зведений до рівня пролетаріату, або вважати, що вищі матеріальні стандарти обов’язково зроблять людей щасливішими. Тільки зараз Захід починає на своє велике здивування відкривати, що “матеріальні стимули, тобто гроші або речі, які можна купити за гроші”, вже не мають такої сили, як передбачалося; “якщо людина долає прожитковий мінімум, то теорія, що стимули такого роду є вирішальними, за великим рахунком, – ілюзія” (National Research Council, “Fatigue of Workers”, 1942, p. 143)⁶⁵. Що ж до Сходу, то, як каже Генон, «Єдина реакція, яку викликають механічні винаходи в більшості людей Сходу, – це глибока відраза. Безсумнівно, вони вважають, що від цих пристроїв набагато більше шкоди, ніж користі. Якщо ж мешканці Сходу таки будуть вимушені прийняти деякі речі, які в сучасному світі стали просто необхідними, то робитимуть це з надією позбутися їх у майбутньому <...> Те, що люди Заходу називають “піднесення”, інші назвали б “занепадом”, – і так вважають усі справжні мешканці

** Насправді це означає, що молодші нації мають допомагати старішим індустріалізуватися! Хоча з погляду індійців чи китайців Америка все ще залишається підлітком.

Сходу» (*“E. and W.”*, pp. 44, 71)⁶⁶. Не треба вважати, що тільки тому, що так багато східних людей, захищаючись, почали нас копіювати, вони прийняли наші цінності. Навпаки, саме тому, що консервативний Схід досі кидає виклик усім уявленням, на які спирається наша ілюзія про прогрес, він заслуговує на нашу найсерйознішу увагу.

Тісна економічна співпраця жодним чином не означає, що упередження автоматично зменшаться, а взаєморозуміння зростатиме. Навіть коли європейці живуть серед мешканців Сходу, *«економічні контакти є практично єдиними контактами, які підтримуються між західними і східними групами. Соціальна ж і релігійна взаємодія мінімальна. Світ однієї групи майже повністю закритий для іншої, і, кажучи “закритий”, ми маємо на увазі, що він не тільки “невідомий”, а й незрозумілий та недосяжний»* (J. H. Voeke, *“Structure of Netherlands Indian Economy”*, 1942, p. 68)⁶⁷. Через такі нелюдські стосунки обидві групи деградують.

Також не варто припускати, що на Сході масова грамотність має таке вже велике значення. Це в індустріальному суспільстві, де найголовніше – вести облік, грамотність стала практичною необхідністю. Але в Індії, якій західні методи освіти ще не були нав’язані, вся вища освіта здобувається усно і *почути* – набагато важливіше, ніж *прочитати*⁶⁸. З другого боку, так само як і беотійські⁶⁹ фермери Гесіода⁷⁰, і тим більше гелльські горці⁷¹ напередодні ери шкіл-інтернатів, селяни, “захищені” своєю неписьменністю та бідністю від поглинання газет і журналів, які становлять щоденне і майже єдине читання переважної більшості західних “освічених людей”, ґрунтовно обізнані з епічною літературою глибокого духовного значення, поезією та незрівнянної цінності музикою. І залишається тільки шкодувати, що “освіта”, яка сприяє знищенню усіх цих речей або зберігає згадки про них тільки на обкладинках книжок, продовжує поширюватися. Для культури масова грамотність неважлива, не обов’язково, щоб усі були освіченими. Необхідно тільки, щоб серед цих людей були філософи (у традиційному, а не в сучасному розумінні цього слова) і щоб миряни зберігали глибоку повагу до справжнього навчання. Ця думка протиставляється ставленню американців до звання “професора”. Щодо цього увесь Схід ще далеко попереду Заходу, тому еліта має такий великий вплив на суспільство загалом, про який західні “дипломовані інтелектуали” і не мріють.

Однак Генон хвилює не захист Сходу від руйнівних зазіхань західної “культури”, а питання “Чи можливо Захід відновити? Якщо так, то в який спосіб?”. Можливо, але тільки якщо повернутися до засадничих принципів і до прийнятних способів життя, пам’ятаючи при цьому, що останні формуються завдяки втіленню цих самих засадничих принципів за можливих обставин. І оскільки на Сході все це ще зберігається, Захід має повернутися саме на Схід і “саме Захід має виявляти ініціативу, бути готовим справді іти на Схід, а не прагнути просто наблизити Схід до себе, як це робилося раніше. У Сходу немає жодної причини для того, щоб брати цю ініціативу на себе, йому було б це непотрібно, навіть якби західний світ не був у такому стані, коли всі його зусилля в цьому напрямку виявляються марними. <...> Зараз нам залишається показати, яких саме зусиль може докласти Захід, аби наблизитися до Сходу” (*“E. and W.”*, p. 161)⁷².

І далі Генон показує, що цю роботу потрібно виконувати у двох сферах: метафізики та релігії – і що це можливо здійснити тільки на найвищих інтелектуальних рівнях, на яких досягається згода щодо першопринципів і які залишаються осторонь будь-якої пропаганди і виправдань, що здійснюються від імені “західної цивілізації”.

Тому саме “еліті” належить виконати цю роботу. З огляду на те, що ця, навіть суперечливіша за інші, думка Генона може бути навмисно витлумачена неправильно, ми маємо чітко розуміти, чим для нього є еліта. Оскільки розбіжності між Заходом і Сходом мають радше “випадковий” характер, “як об’єднання цих двох частин людства разом, так і повернення Заходу до звичайної цивілізації – це насправді те саме”.

Еліта працюватиме насамперед “заради себе, оскільки її представники будуть отримувати від свого власного розвитку миттєву і неминучу вигоду”. Побічним ефектом (побічним, тому що на цьому інтелектуальному рівні людина не думає “робити добро” іншим або їм “служити”, а “шукає істину”, бо сама її потребує) стане або може стати за сприятливих обставин “повернення Заходу до традиційної цивілізації”, тобто до такої, де “все розглядається як втілення і продовження вчення, сутність якого суто інтелектуальна і метафізична” (“*E. and W.*”, р. 241)⁷³.

Генон знову і знову підкреслює, що під цією елітою не маються на увазі фахівці чи вчені, які б засвоювали і транслиували Заходу різні форми чужорідної культури. Вона не буде переконувати Захід повернутися до тієї традиційної цивілізації, яка існувала в Середні віки. Традиційні культури розвиваються через застосування принципів до умов; принципи ж, по суті, є незмінними та універсальними, але як нічого не може бути відомим, окрім як крізь призму знавця, так і нічого дієвого не можна досягти в соціальному плані без урахування характеру відповідних осіб та конкретних обставин періоду, у якому вони живуть. Не варто сподіватися на “злиття” культур. Те, що еліта матиме на увазі, жодним чином не буде схоже на “еклектизм” чи “синкретизм”. Ні сама еліта, ні спосіб її організації в жодному разі не будуть справляти такого прямого впливу на суспільство, яке б хотіли справляти технократи задля блага всього людства. Якби така еліта коли-небудь і з’явилась, переважна більшість західних людей ніколи б про це не дізналися. Еліта діяла б тільки як каталізатор і, звісно, – не заперечувала б, а обстоювала все те традиційне, що ще збереглося, наприклад, у Грецькій православній чи Римо-католицькій церквах. Справді, це дивовижний факт, що деяких найвпливовіших захисників християнської догми ми маємо шукати серед мешканців Сходу, які християнами не є і навряд чи коли-небудь ними стануть, проте визнають у християнській традиції втілення універсальної істини, згідно з якою Господь завжди і скрізь залишає свідчення про Себе.

Тим часом пан Генон запитує: «Невже “це початок кінця” сучасної цивілізації? <...> принаймні є багато знаків, які мають дати поживу для розуму тим, хто ще здатний думати. Чи спроможний Захід вчасно поновити контроль над подіями, що відбуваються?» Навряд чи хто заперечить, що ми стикаємось із повним розпадом культури. Ми перебуваємо у стані війни з самими собою і *тому* воюємо один з одним. Західна людина невірноважена, і питання: “Чи може вона вилікуватися?” більш ніж нагальне. І хоча, можливо, про традиційну мудрість, яка за своєю суттю не більше східна, ніж західна, пам’ятають тільки в найвіддаленіших куточках землі, де її і потрібно шукати, ніхто, перед ким постає це питання, не може дозволити собі ігнорувати твори її видатного живого представника⁷⁴.

Примітки

¹ Задум здійснити переклад цієї статті з’явився напередодні 140-ї річниці А. Кумарасвами, яка відзначалася 22 серпня 2017 року.

Висловлюю щире подяку пані Анастасії Луньовій за вдумливе редагування, а також Андрію Скібіцькому, Микиті Самсоненку, Сергію Зацариному і Дмитру Луценку за дружню допомогу.

² Вдячний долі і кармі за можливість спілкуватися і співпрацювати з Ярославом Спічком у його бутність студентом Національного університету “Києво-Могилянська академія” й аспірантом Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. Він дивовижним чином не тільки захопився традиціоналістичною тематикою, збагнувши багато її принципових положень, а й встиг зробити свій внесок у вітчизняні традиціоналістичні студії. Рання смерть Ярослава обірвала чимало його серйозних дослідницьких планів.

³ “Ізида” (“Isis”) – щоквартальний рецензований авторитетний академічний журнал, який досі видається Чиказьким університетом друку. Журнал віддає перевагу дослідницьким статтям, присвяченим питанням історії науки, історії медицини, історії техніки та їхньому впливу на культуру, а також рецензіям. Його заснував у 1913 році американський хімік та історик, професор Джордж Сартон (Sarton, George, 1884–1956). Він був головним

редактором журналу від дня його заснування по 1952 рік включно. Вважається, що саме Сартон започаткував історію науки як окремий дослідницький напрям. Чи не найвідомішою роботою Сартона є тритомний “Вступ до історії науки”, який налічує понад чотири тисячі сторінок.

Очевидно, що ініціали G. S. (George Sarton) наприкінці примітки – це перші літери прізвища та імені відомого американського ученого. Як бачимо, у стислій примітці головний редактор хоча й досить високо і красномовно характеризує автора статті, а проте дистанціюється від висловлених у ній поглядів (очевидно, передусім поглядів Р. Генона). Звернімо увагу, що в останньому випадку Дж. Сартон звертається не тільки від свого імені, а й від імені більшості читачів журналу. Ця редакторська примітка – важливе, хоча і вкрай стисле джерело, яке фіксує непросте сприйняття традиціоналістичних ідей американським академічним середовищем того часу.

⁴ Обидві книжки вийшли в лондонському видавництві “Luzac”: “East and West” у 1941 році і “The Crisis of the Modern World” у 1942 році. Твори Р. Генона в цьому видавництві з’являлися й пізніше. Прикметно, що згадані книжки, як і ця стаття А. Кумарасвами, вийшли у важкі часи Другої світової війни.

⁵ Мається на увазі “Людина та її становлення згідно з ведантою” (“L’Homme et son devenir selon le Vedanta”), див. нижче в тексті статті.

⁶ “Гуру” (guru, санскрит, “важкий, вагомий”, “той, хто розсіює незнання”) має сукупність значень і перевищує звичне сучасне світське слово “учитель”; очевидно, в цьому разі мається на увазі духовний учитель.

⁷ На постійне місце проживання до Єгипту Р. Генон переїхав у 1930 році. Решту свого життя він проживе в Каїрі і в 1948 році дістане єгипетське громадянство. Зазвичай біографи і дослідники перехід Генона до ісламу датують 1912 роком.

⁸ Цей твір – текст дисертації, яку Р. Генон підготував для здобуття докторського ступеня. Дослідження було відхилене відомим французьким індологом Сильвеном Леві (1863–1935).

⁹ Філософія перенніс у творах Р. Генона відповідає перенніалізму, Вічній Мудрості, Санатана Дгармі (Вічній Істині, Закону). На відміну від А. Кумарасвами, Генон уникає вживати вираз “філософія перенніс”.

¹⁰ Бгагавадгіта (bhagavadgītā, санскрит, “Піснь Господа”) – один із найвідоміших у світі сакральних текстів індуїзму, який є частиною давньоіндійського епосу “Магабгарата”. Переважна більшість слів у пам’ятці належать Кришні, тобто Господу.

¹¹ А. Кумарасвами так переклав tāmasā janāḥ.

¹² “Вуаль Ізиди” (“La Voile d’Isis”) – журнал, який із 1890-го по 1935 рік виходив у Парижі (щотижня або щомісяця) і був присвячений дослідженням езотеризму й окультизму. Виходив у видавництві “Брати Шакорнак”. Серед дописувачів часопису був і Р. Генон.

¹³ “Традиціоналістичні дослідження” (“Études Traditionnelles”) – перейменована “Вуаль Ізиди”, яка під такою назвою виходила в Парижі з 1933-го (або з 1935/1936?) по 1992 рік. Понад півстоліття цей часопис був одним із ключових інтелектуальних майданчиків традиціоналістів. Р. Генон не тільки писав для журналу, а й був його редактором.

¹⁴ “Традиціоналістичні дослідження” тимчасово не видавались між червнем 1940 – жовтнем/листопадом 1945 року.

¹⁵ Очевидно, мається на увазі літературний журнал “Південні зошити” (“Les Cahiers du Sud”), заснований у 1925 році в Марселі французьким поетом і видавцем Жаном Баллардом (1893–1973). Свій журнал Баллард розглядав як продовження іншого періодичного видання – “Fortunio”, заснованого також у Марселі в 1914 році іншим французьким письменником і кінорежисером Марселем Паньолом (1895–1974). Цим пояснюється те, що А. Кумарасвами пише про 1935 рік як про двадцять другий рік виходу “Les Cahiers du Sud”.

¹⁶ Повна назва “Triveni. A Journal of the Indian Renaissance”, індійський часопис, заснований у 1928 році у штаті Андхра-Прадеш. З різною періодичністю виходив по 2008 рік включно. “Triveni” започаткував “юрист за освітою і журналіст за покликанням” К. Рамакоттисвара Рао (1894–1970) з міста Гунтура. Назвавши часопис “Triveni” (triveṇī, санскрит, “потрійний потік”), Рамакоттисвара Рао присвятив його мистецтву, літературі та історії.

У четвертому номері сьомого тому “Triveni” за 1935 рік було надруковано невеликий текст під назвою “Східні знання і західні дослідження” (“Oriental Knowledge and Occidental Research”, р. 383–390). Замість імені автора було вказано “A French Scholar”. У тексті даються висока оцінка Рене Генона як мислителя, здатного адекватно представити східну думку, і

схвальний виклад його поглядів, які періодично підкріплюються відповідними цитатами. Не виключено, що саме Кумарасвами і підготував цю анонімну публікацію для “Triveni”, завдяки чому індійський читач познайомився з творчістю Рене Генона ще за його життя. Нам не доводилося зустрічати згадки про цей рідкісний і вкрай важливий з багатьох поглядів факт ні в традиціоналістичній літературі, ні в дослідженнях, присвячених традиціоналізму.

Тоді як у публікації зустрічається посилення на важливий твір Генона “Криза сучасного світу”, у примітці до публікації зауважується, що цитуються три інші твори: “Загальний вступ у вивчення індуїстських доктрин”, “Схід і Захід”, “Людина та її становлення згідно з ведантою”.

Назва “Східні знання і західне дослідження” (“Oriental Knowledge and Occidental Research”) перегукується з назвою перекладеної статті “Східна мудрість і західні знання” (“Eastern Wisdom and Western Knowledge”).

¹⁷ “Viśvabharatī quarterly” було засновано в 1923 році індійським письменником, громадським діячем, Нобелівським лауреатом Рабіндранатом Тагором (1861–1941). Видавався в Шантінікетані.

¹⁸ Очевидно, маються на увазі Людовик де Гаїгнерон (Ludovic de Gaigneron) і його книга “Назустріч забороненим знанням: суперечки на порозі метафізики” (Vers la connaissance interdite: Controverses au seuil du métaphysique. – Paris: Sylvanus, 1935. – xiv, 376 p.).

¹⁹ Тобто дух.

²⁰ Кіт Артур Беррідейл (Keith, Arthur Berriedale, 1879–1944) – шотландський юрист, санскритолог та індолог, професор Единбурзького університету. Цікавився ведійською давньою, буддійською філософією і філософією санкх’ї, видав кілька перекладів давньоіндійських текстів, зокрема “Айтарея-араньяку” (aitareya āraṇyaka), один із текстів ведійського сакрального канону (шруті).

²¹ Aitareya Āraṇyaka. Edited, with Introduction, Translation, Notes, Indexes and Appendix, by Arthur Berriedale Keith. – Oxford: Clarendon Press, 1909. – iv, 390 p.

²² Платон (428/427 або 424/423 – 348/347 роки до н. е.) – давньогрецький (афінський) філософ. Його твори – “Закони”, “Філеб”, “Республіка” (“Держава” – ще один наявний варіант перекладу), “Тімей”. Для А. Кумарасвами Платон і згадані пізніше Майстер Екхарт та Якоб Беме були авторитетними мислителями. Він часто цитує їх у своїх роботах.

²³ Очевидно, Кумарасвами мав на увазі це видання: Blakney R. V. Meister Eckhart: A Modern Translation. – New York: Harper and Row, 1941. – xxviii, 333 p.

Майстер Екхарт (Meister Eckhart (Eckhart von Hochheim), 1260–1327/8) – німецький середньовічний філософ, теолог і містик.

²⁴ “Harvard Divinity School Bulletin” – “Бюлетень Гарвардської богословської школи”, періодичне видання богословської школи Гарвардського університету, заснованої в 1816 році.

²⁵ Беме Якоб (Böhme (Boehme Behmen, Jacob), 1575–1624) – німецький філософ, християнський містик, теолог лютеранської церкви.

²⁶ Тобто “De Signatura Rerum”, або повна назва “De Signatura Rerum oder von der Geburt und der Bezeichnung aller Wesen” (“Про народження й означення усього суцього”, 1621), один із творів Я. Беме.

²⁷ Ригведа (ṛgveda, санскрит, “Веда гімнів”) – давньоіндійська літургійна пам’ятка, зібрання гімнів. Одна з чотирьох Вед, чільний складник сакрального канону індуїзму (шруті).

²⁸ Ліли Кришни (kṛṣṇa līlā, санскрит, “Ігри Кришни”) – Божественні (трансцендентні) ігри Кришни, тобто Господа, явлені під час Його сходження на Землю на території сучасної Індії.

²⁹ Доксографія (з давньогрецької, “опис/виклад думок”) – виклад думок і поглядів давніх філософів у роботах пізніших авторів. Термін було запропоновано німецьким філологом, істориком античності Германом Дільсом (1848–1922).

³⁰ Гайман Бетті (Heimann, Betty, 1888–1961) – індолог, народилася і працювала в Німеччині, а також в інших країнах.

BSOAS – “Bulletin of the School of Oriental and African Studies” (London), одне з провідних британських сходознавчих видань.

³¹ А. Кумарасвами цитує рецензію Б. Гайман: Heimann B. Reviewed Work(s): The Critical Examination of the Philosophy of Religion by Sādhu Śāntinātha; Māyāvāda, or the Non-Dualistic Philosophy (Vedānta) by Sādhu Śāntinātha; The Philosophy of Advaita by T. M. P. Mahadevan; The Positive Background of Hindu Sociology. Book I: Introduction to Hindu Positivism by Benoy

Kumar Sarkar; Eastern Religions and Western Thought by S. Radhakrishnan; A History of Indian Philosophy. Vol. III by Surendranath Dasgupta; The Cultural Heritage of India. Vol. I by Ramakrishna Centenary Committee; La Doctrine Morale et Métaphysique de Rāmānuja by Olivier Lacombe; Wayfarer's Words. Vol. I by Rhys Davids; Tattvabindu with Tattvavibhāvanā by V. A. Rāmaswāmi Śāstri; East and West by René Guénon and William Massey; Concepts of Rīti and Guṇa in Sanskrit Poetics in Their Historical Development by P. C. Lahiri // Bulletin of the School of Oriental and African Studies. – 1942. – Vol. X. – P. 1031–1049, – яка, як бачимо, містила й рецензію роботи “Схід і Захід” Р. Генона (її вихідні дані: East and West. By Rene Guénon. Translated by William Massey. – London: Luzac and Co., 1941. – P. 257). Робота Генона в розлогій рецензії Б. Гайман у списку рецензованих книг посідає передостанню одинадцятую позицію, й її огляду присвячено майже дві сторінки (р. 1047–1048).

³² Ла Піана Джорж (La Piana, George (Giorgio), 1879–1971) – італійський та американський історик, богослов.

³³ Очевидно, А. Кумарасвами цитує статтю Ла Піани “Проблеми і конфлікти сьогодення”, яку як вступну лекцію було зачитано на відкритті 1939–1940 академічного року в богословській школі Гарвардського університету і згодом видано (La Piana G. Problems and Conflicts of Today // The Harvard Divinity School Bulletin. – May, 1940. – P. 24–38).

³⁴ Радгакришнан Сарвепаллі (Radhakrishnan, Sarvepalli, 1888–1975) – індійський філософ, історик філософії, державний діяч; перший віцепрезидент (1952–1962) і другий президент (1962–1967) незалежної Індії; широковідомий в індологічних історико-філософських колах завдяки двотомнику “Індійська філософія” (“Indian Philosophy”), а також перекладам і коментарям давньоіндійських релігійно-філософських текстів.

³⁵ “Східні релігії і західна думка” (Radhakrishnan S. Eastern Religions and Western Thought. – Oxford: Clarendon Press, Humphrey Milford, 1939. – xiii, 394 p.). Назва цієї книжки С. Радгакришнана перегукується з назвою зазначеної статті А. Кумарасвами і повністю відтворена в назві його іншої статті: Coomaraswamy A. K. Eastern Religions and Western Thought // Review of Religion. – 1942. – VII. – P. 129–145.

³⁶ Вайтхед Альфред Норт (Whitehead, Alfred North, 1861–1947) – британський математик і філософ.

³⁷ Відомі два видання роботи “Пригоди ідей”, які датуються 1933 роком: Whitehead A. N. Adventures of Ideas. – New York: Macmillan Company, 1933. – xii, 392 p.; Whitehead A. N. Adventures of Ideas. – Cambridge University Press, 1933. – 392 p.

³⁸ Залишається шкодувати, що А. Кумарасвами не назвав ім'я цієї людини.

³⁹ “Алківіад” – назва ще одного твору Платона.

⁴⁰ Очевидно, мається на увазі Вільгельм Роберт Воррінгер (Worringer, Wilhelm Robert, 1881–1965) – німецький історик мистецтва. “Форма в готичному стилі” (“Form in the Gothic”), або “Проблема форми в готичному стилі” (Worringer W. R. Formprobleme der Gotik, 1911), – одне з перших німецькомовних досліджень В. Воррінгера. Найімовірніше, А. Кумарасвами послуговується англomовним виданням.

⁴¹ Вотерман Леруа Лерой (Waterman, Leroy, 1875–1972) – американський сходознавець, професор, займався вивченням і перекладом Старого Завіту, проводив археологічні дослідження на Близькому Сході. JAOS – “Journal of American Oriental Society” – провідний американський сходознавчий часопис. Виходить з 1843 року. Мається на увазі стаття: Waterman L. Oriental Studies in the Present World Picture // Journal of American Oriental Society. – 1938 (Sept.). – Vol. 58. – No. 3. – P. 403–412.

⁴² Моррісон Герберт Стенлі (Morrison, Herbert Stanley, 1888–1965) – барон, британський політик-лейборист, обіймав різні посади в уряді і парламенті Великої Британії. Rt. Hon. – (The) Right Honourable, тобто “Високоповажний”, – скорочений варіант форми звертання до вищих верств суспільства. “The British Association Report” – одна з назв періодичного видання Британської наукової асоціації (The British Science Association), заснованої в 1831 році. За роки існування назва як асоціації, так і її періодичного видання змінювалась. Публікація “Наука і світовий порядок” (“Science and World Order”) Г. Морріса вийшла в непрості для Британської імперії і всього світу часи. Друга світова війна була в розпалі, і науковий прогрес було підпорядковано її цілям.

⁴³ Меклін Джон Моффат (Mecklin, John Moffatt, 1871–1956) – американський професор соціології, філософ. Мається на увазі видання: Mecklin J. M. The Passing of the Saint: A Study of Cultural Type. – Chicago: University of Chicago Press, 1941. – 206 p.

⁴⁴ Джайлз Лайонел (Giles, Lionel, 1875–1958) – британський китаїст, перекладач і філософ. Зокрема, переклав “Мистецтво війни” Сунь-Дзи (544–496 роки до н. е.). Очевидно, мається на увазі сходовознавче періодичне видання “Luzac’s Oriental List and Book Review”, яке було засноване у Великій Британії наприкінці XIX століття.

⁴⁵ Гілл Артур Ерік Роутон (Gill, Arthur Eric Rowton, 1882–1940) – англійський скульптор і дизайнер.

⁴⁶ Мається на увазі посмертно видана автобіографія Е. Гілла: Gill, E. *Autobiography. Quod Ore Sumpsimus...* – Oxford: Alden Press, 1941. – 283 p.

⁴⁷ Відступ А. Кумарасвами, присвячений реакції римо-католиків на Р. Генона, заслуговує на увагу. Судячи з наведених цитат, В. Шерінг цікавився поглядами французького традиціоналіста не один рік і вважав їх вартими уваги. Оскільки Кумарасвами наводить позицію лише одного Шерінга, виникає питання про те, наскільки погляди Шерінга відображають ставлення до ідей Генона значно ширших тогочасних кіл католицьких інтелектуалів, не кажучи вже про офіційну позицію церкви. Водночас дослідники традиціоналізму і біографи Р. Генона вказують на те, що його співпраця з католицькими колами перервалася наприкінці 1920-х років за ініціативи католицької сторони. Тож наведені Кумарасвами цитати Шерінга, датовані 1939 і 1941 роками, заслуговують на більшу увагу і свідчать про необхідність подальшого вивчення реакції католиків на творчість Р. Генона.

⁴⁸ Шерінг Вальтер (Shewring, Walter, 1906–1990) – англійський професор класичної філології, перекладач, поет, римо-католик. А. Кумарасвами цитує публікації В. Шерінга з “Weekly Review” і в інших своїх роботах. “The Weekly Review” – так із 1936 (1937) по 1948 рік називався британський щотижневик “G. K’s Weekly”, який заснував британський письменник, філософ, християнський діяч Гілберт Кіт Честертон (Chesterton, Gilbert Keith, 1874–1936) у 1925 (1924) році.

⁴⁹ *Crede ut intelli(e)gas* (латина) – вислів “віруй, щоб розуміти” вважається принципом християнського теолога та єпископа, святого, ключового представника західної патристики Августина Аврелія Іпонійського (354–430).

⁵⁰ У Кумарасвами “E. and W”.

⁵¹ “Язичницькі” філософи – тобто античні філософи, ставлення до яких у християнських теологів (богословів) було суперечливе і коливалось від нищівної критики та заперечення до пошуку можливих компромісів. Не виключено, що в цьому разі А. Кумарасвами мав на увазі Аристотеля (384–322 рр. до н. е.), видатного давньогрецького філософа, учня Платона, на філософію якого спирався Тома Аквінський.

⁵² Тома Аквінський (Thomas Aquinas, 1225–1274) – святий, монах-домініканець, середньовічний теолог, філософ-схоласт, засновник учення томізму; автор багатьох трактатів, зокрема фундаментальної “Суми теології”.

⁵³ Венн Джеральд (Vann, Gerald, 1906–1963) – британський римо-католицький священник-домініканець, теолог і філософ.

⁵⁴ “The New English Weekly” – одне з провідних британських оглядових видань, яке висвітлювало питання, пов’язані з громадським життям, літературою і мистецтвом; засноване в 1932 році. Із “The New English Weekly” співпрацював, зокрема, англійський письменник Джордж Орвелл (Orwell, George (Blair, Eric Arthur), 1903–1950).

“Орієнталізм Рене Генона” – Gerald V. René Guénon’s *Orientalism* // *The New English Weekly*. – 28 September, 1941. – Vol. 19. – No. 22. – P. 213–214.

⁵⁵ Див.: Повторення Закону 8.3, Євангелія від св. Матвія 4.4. Тут і в наступних місцях А. Кумарасвами звертається до книг Святого Письма, інтерпретуючи їх у контексті сучасних йому реалій.

⁵⁶ “Плоди Мертвого моря” (“the Dead Sea fruits”) – тобто оманливі за своєю суттю “содомські яблука” (“содомська виноградна лоза”). Див.: Повторення Закону 32.32–33.

⁵⁷ Це важливе пояснення А. Кумарасвами для тогочасного американського та європейського читача. Хоча Р. Генон прийняв іслам і вважав, що справжні метафізичні та традиційні орієнтири містяться на Сході, точніше – в Індії, він не закликав європейців міняти віру, а навпаки – покладав великі надії на відродження європейської еліти. Те, що саме в християнстві Генон “вбачав майже єдину можливість порятунку для Заходу”, Кумарасвами підкреслює кількома рядками раніше.

⁵⁸ Данте Аліг’єрі (Dante Alighieri, 1265–1321) – італійський письменник, філософ, політик. Не виключено, що А. Кумарасвами не випадково згадує Данте: Р. Генон не тільки глибоко

поважав цього видатного італійського інтелектуала, а й присвятив, як пам'ятаємо, йому одну зі своїх ранніх робіт (“Езотеризм Данте”, 1925).

⁵⁹ “Апологія” – тобто “Апологія Сократа”, один із творів Платона.

⁶⁰ “Республіка” – назва раніше згаданого твору Платона. У сьомій частині, або книзі, цього твору розповідається, зокрема, про відомий символ печери, а також про споглядання ідей (ейдосів).

⁶¹ Див.: Євангелія від св. Луки 16.31.

⁶² Бак Перл (Buck, Pearl, 1892–1973) – американська письменниця, народилася в сім'ї місіонерів у Китаї, де прожила кілька десятиліть. Лауреатка Пулітцерівської премії (1932) і перша американка-лауреатка Нобелівської премії з літератури (1938).

⁶³ Очевидно, мається на увазі стаття: Buck Pearl. Tinder for Tomorrow. – Asia. – March, 1942.

“Asia” – американський журнал, який присвячувався Азійському регіону від Близького до Далекого Сходу; видавався з 1920-х років по 1946 рік. П. Бак не тільки друкувалася в часописі, а й брала участь у його редагуванні.

⁶⁴ Воллес, Генрі (Wallace, Henry Agard, 1888–1965) – 33-й віцепрезидент США (1941–1945).

⁶⁵ Очевидно, мається на увазі National Research Council (US), тобто Національна наукова рада США, яка входить до складу Національної академії наук, техніки і медицини США (The National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine; NASEM); створено в 1916 році.

⁶⁶ Тобто робота “East and West” Р. Генона.

⁶⁷ Бок(е) Юліус Герман (Boeke, Julius Herman, 1884–1956) – нідерландський економіст і юрист, професор, викладав у Лейденському університеті, спеціалізувався з економіки Голландської Ост-Індії (колонізованої Індонезії).

Boeke J. H. Structure of Netherlands Indian Economy. – New York: Institute of Pacific Relations, 1942. – x, 201 p.

⁶⁸ Не зовсім зрозуміло, що саме мав на увазі А. Кумарасвами під “вищою освітою”. Попри всі нівелювальні впливи сучасності, поважне ставлення до усного слова зберігається в Індії і донині. Проте індійська університетська освіта вже не одне десятиліття переважно зорієнтована на західні освітні стандарти.

⁶⁹ Беотія – назва адміністративної одиниці в центральній частині Давньої Греції. Ця назва збереглася і в сучасній Греції.

⁷⁰ Гесіод (кінець VIII – початок VII ст. до н. е.) – перший відомий на ім'я давньогрецький поет. Автор творів “Теогонія” та “Роботи і дні”.

⁷¹ Гельські горці – тобто шотландські горці, жителі Шотландського нагір'я.

⁷² Тобто робота “East and West” Р. Генона.

⁷³ Так само.

⁷⁴ Під “видатним живим представником” традиційної мудрості мається на увазі Р. Генон.

А. Кумарасвами

Східна мудрість і західне знання /

Переклад з англійської, вступна стаття та примітки Ю. Ю. Завгороднього

До уваги пропонується переклад статті “Східна мудрість і західне знання” (1943) відомого дослідника індійської думки, метафізика, історика індійського мистецтва, мислителя-традиціоналіста Ананда Кумарасвами (1877–1947).

У даній статті, опублікованій в академічному журналі “Isis”, А. Кумарасвами постає не тільки яскравим виразником ідей традиціоналізму, а і палким прихильником і послідовником Рене Генона. Стаття містить низку, важливих, цікавих і маловідомих матеріалів та фактів, зокрема повідомляється про прижиттєві публікації фрагментів творів Генона в Індії, а також про реакцію римо-католиків на роботи Генона наприкінці 1930-х – на початку 1940-х років.

Переклад запропонованої статті А. Кумарасвами українською мовою зроблено уперше. Отже, знайомство з інтелектуальною спадщиною Кумарасвами в Україні триває.

Ключові слова: Ананда Кумарасвами, Рене Генон, Захід, метафізика, сучасний, Схід, “Схід і Захід”

Переклад надійшов до редакції 1.10.2020